

Agraarihistoriallisesta tutkimuksesta Saksassa ¹⁾.

Kirj. *Antti Kaasalainen.*

Se, joka saksalaisista agraarihistorioitsijoista ensimmäisenä toi esille ajatuksen, että agraarihistoriallinen tutkimus ensi kädessä on perustettava asutuksen ja sen muotojen vaarinottamiseen oli 18 vuosisadalla elänyt taloushistorioitsija ja kansantalouden tutkija Justus Möser. Teos, jossa hän esitti tämän mielipiteensä, oli hänen kotiseutunsa Osnabrück'in historia. Hänen mielestään kuten hän teoksensa johdatuksessa lausuu, saisi Saksan koko historiallinen tutkimus aivan uuden käänteen, jos se seuraisi yksityisiä, tähän saakka huomiotta jätettyjä maatiloja kaikissa niitten vaiheissa ja muutoksissa sekä tämmöisestä yksityisten tilain historiasta muodostaisi rungon tutkimukselleen. Ja tätä aatetta hän noudattaakin teoksessaan, joka antaa kuvauksen Ala-Saksan yksinäistaloasutuksesta, sikäläisten talonpoikaistilain luonteesta ja peltojärjestyksestä.

Vähän myöhemmin kuin Justus Möser näin asetti etusijaan asutuksen ja sen muotojen tutkimisen kaikessa ja erittäin agraarioloja käsittävässä historiallisessa tutkimuksessa voimatta kuitenkaan itse vielä tätä vaatimusta alkuperäisiin ja tähän tarvittaviin lähteisiin nojautumalla ja sopivaa metodia noudattamalla täyttää ilmestyi toinen kirjailija, joka

¹⁾ Pyydän huomauttaa lukijalle, että alustava esipuhe kirjoitukseeni on ilmestynyt Historiallisen Aikakauskirjan näytenuumerossa.

sanan täydessä merkityksessä loi agraarihistoriallisen tutkimuksen muodollisen puolen. Tämä mies oli Tanskalainen maamittari Oluffssen. Vaikka hän ei kuulukaan saksalaisiin agraarihistorioitsijoihin on kumminkin syytä puhua hänestä, sillä niin suuresta merkityksestä on hänen toimintansa agraarihistoriallisen tutkimuksen alalla. Hän oli syntynyt Viborg'issa v. 1764 ja kuoli professorina Kööpenhaminassa v. 1827. Osan elämästään oli hän toiminut maamittarina ja tuli tällöin huomamaan niitä omituisuuksia, joita jokainen kyläasutus ja yksityiseen tilaan kuuluvat maaosuudet tarjosivat tarkkaavalle katsojalle. Huomionsa esitti hän Kööpenhaminan tiedeseuran kokouksissa esitelmien muodossa, jotka myöhemmin v. 1821 seuran julkaisuissa ovat painetut. Niitä oli viisi esitelmää ja tärkein niistä oli nimeltä „Om boolsindelningen“. Se kuvaa vanhaa tanskalaista peltojärjestystä ja asutusmuotoa semmoisena kuin Oluffssen sen vielä tapasi. Koska Oluffssen'in ajatukset tässä suhteessa ovat olleet uran näyttäjina myöhemmille saksalaisille agraarihistorioitsijoille asutusmuodon ja peltojärjestyksen tutkimuksessa, niin ansainnee niitä muutamilla riveillä esittää.

Oluffssen kuvaa ensinnäkin yleistä tanskalaista asutustyyppiä, joka oli suljettu kyläasutus ulkopiirteiltään suunikkaan muotoinen. Talot eivät ole rakennetut seinä seinään kiini, vaan sijaitsevat ne lomaa jättäen toistensa vieressä tien varrella ja niitten takana puutarhat. Edelleen huomasi hän kartoittaessaan kylän maita isonjaon toimeenpanemista varten, kuinka lukuunottamatta tonttipaikkoja ja puutarhoja koko kylän peltomaa näytti olevan jaettuna suuriin, jos mahdollista suorakaiteen muotoisiin lohkoihin, joista jokainen maanlaatuun ja hyvyyteen nähden tapasi olla samanlaista maata. Kaikki nämä eri lohkot olivat taasen jaetut poikittain sarkoihin. Edelleen näyttivät tilakirjat, kuinka jokainen talonpoika oli hän sitten täys'tilan tai osatilan omistaja omasi kussakin lohossa oman tilansa suuruuteen nähden suhteellisen sarkansa. Edelleen esitti Oluffssen kuinka eri sarkojen asema oli tarkasti ja aivan kuin tieteen määrätty. Sarat seurasivat toisiansa kussakin lohossa samassa järjestyksessä kuin kyläntalot olivat kyläraitin varrella. Kumminkaan ei

yksityisen saran suuruus ollut aina suhteellista omistajansa tilan suuruuden kanssa, vaan poikkeuksia saattoi tapahtua, kun maanlaatu oli huonompaa, kun sarka kärsi erityisesti sivu tai -poikkikulkevan tien tähden tai kun se sijaitsi lohon päässä, jossa auran kääntöpaikka oli. Kaiken tämän takia olivat tällaiset sarat leikatut suuremmiksi kuin mikä niitten osalle tilan suuruuteen nähden oikeastaan olisi ollut tuleva. Samalla kuin Oluffssen huomautti mitä omituisuuksia peltojärjestyksen ulkonaisessa puolessa oli, näyttää hän, kuinka se on vaikuttanut myös viljelystapoihin. Aina muodosti yksi tai useampia lohkoja viljelystapaan nähden kokonaisuuden ollen joko talvi- tai kesäkylvöksessä tai kesantona. Kukin osakas oli täten pakoitettu käyttämään sarkaansa samassa viljelyksessä kuin toiset lohossa osalliset naapurinsa.

Tällöisenä kuvastuu tanskalainen kyläjärjestys vuoden 1800 vaiheilla Oluffssen'in esitelmässä, joka oli tehty tarkkaan itse paikalla tapahtuneeseen vaarinottoon ja tilakarttoihin perustuen. Jo Oluffssen ei voinut olla tämän kaiken johdosta tekemättä johtopäätöksiä vanhemmasta ja ennen kaikkia alkuperäisestä asutuksesta ja peltojärjestyksestä. Oluffssen'ille olivat tuttuja vanhat tanskalaiset lakikokoelmat 13 vuosisadalta. Näissä kuvattua agraarijärjestelmää katsoi Oluffssen samanlaiseksi kuin minkä hän nyt noin 500 vuotta myöhemmin tapasi kartoittaessaan tanskalaisia kyliä. Mutta ei ainoastaan tähän tyytynyt Oluffssen. Hän meni johtopäätöksissään aina alkuperäiseen asutukseen saakka lausuen sen väitöksen, että kyläkunta oli semmoisenaan kuin Oluffssen sen paikan ulkonaiseen muotoon ja peltojärjestykseen katsoen tapasi, ollut olemassa jo alusta alkain. Jo asutusta perustettaessa oli maa paloitettu laadun puolesta lohkoihin ja kullekin kylän osakkaalle näissä annettu oma sarkansa.

Palaamme myöhemmin arvostelemaan tätä Oluffssen'in esittämää katsantokantaa alkuperäisestä asutuksesta ja peltojärjestyksestä ja siirymme nyt siihen mieheen, joka sekä saattoi suuremmalle tieteelliselle yleisölle tutuksi Oluffssen'in agraarihistorialliset mielipiteet, että itse jatkoi Oluffssenin alkamaa työtä.

Georg Hanssen oli schleswigiläistä sukuperää, oleksi jonkun aikaa

suoritettuaan tutkintonsa Kööpenhaminassa ja lienee täällä tutustunut Oluffssen'in kirjoituksiin. Kansantalouden ja statistiikan professorina ollessaan neljässäkin Saksan yliopistossa Kielin, Leipzigin, Berlin'in ja Göttingenin käänsi hän pääharrastuksensa kyläjärjestyksen tutkimiseen. Laajentaen Oluffssenin tuomia esimerkkejä vanhasta tanskalaisesta kyläjärjestyksestä esimerkeillä puhtaasti saksalaiselta taholta oman kotiseutunsa Schleswigin ja ennen kaikkia Trier'in piirikunnan vanhoilla kyläjärjestyksillä loi hän Saksassa agraarihistoriallisen tutkimuksen. Mitään yhtenäistä isompaa tieteellistä teosta tältä alalta ei Hanssen koskaan ole julkaissut; hän ei omien sanojensa mukaan „koskaan ollut niin kauvas ehtinyt“ kuten hänen aikalaisensa ja tiedetoverinsa Wilhelm Roscher, joka kirjoitti suuria, useita nidoksia käsittäviä teoksia. Hanssen'in kirjoitukset olivat lyhyitä aikakauslehtijulkaisuja ja suurta vaivaa oli Hanssenin oppilailla ja ihailijoilla saada häntä vanhoilla päivillään antamaan ne ulos yhtenä kokoelmana. V:nä 1880 ja 1884 ilmestyivät ne vihdoin kahdessa osassa nimellä „Agrarhistorische Abhandlungen“, joista jokainen todellakin on kultamuna agraarihistoriallisen tutkimuksen alalla kuten niistä on sanottu. Ainoastaan kerran ryhtyi Hanssen suuremman agraarihistoriallisen julkaisun kirjoittamiseen. Pietarin tiedeakatemia oli julaissut palkitsevansa paraimman teoksen, joka käsittäisi maaorjuutta ja sen poistamista, sillä tähän aikaan oli maaorjuuden poistaminen Venäjällä kysymyksessä. Hanssen kirjoitti silloin Schleswigin maaorjuuden poistamisesta ja sai palkinnon teoksestaan. Tämä kohdistui etupäässä vain noin 40 ritaritilan historiaan, mutta tämä historia oli sitä tarkemmin ja perinpohjaisemmin kirjoitettu.

Saksalaista kyläjärjestystä on Hanssen erityisesti selittänyt „Die Ackerflur der Dörfer“ julkaisussaan. Hanssenia huvitti muodollisessa kyläjärjestyksessä tutkia juuri peltojärjestystä, johon Oluffssenkin oli kiinnittänyt päähuomiionsa ja jonka Hanssen tapasi saksalaisissakin kylissä ihmeellisesti samanlaisena kuin Oluffssen'in esittämä tanskalaisen kylän peltojen yhteisasema oli. Samaten kuin Oluffssen tanskalaisesta peltojärjestyksestä oli Hanssen saksalaisesta sitä mielipidettä, että peltojen

yhteisasema, lohkot, niitten jako sarkoihin alusta alkain kyläasutusta perustettaissa oli suunniteltu ja pantu toimeen. Ainoastaan lohkojen lukumäärä oli aina sen mukaan kuin kylän asukasluku kasvoi ja viljelysmaan tarve sen mukana, myöskin lisääntynyt niin että se ehkä alkuperäisestä 30 - 40:stä oli kasvanut 300 - 400:aan. Mutta myöskin toisessa suhteessa poikkesi alkuperäinen peltojärjestys nykyisestä. Yksityisten talojen omistamat sarat lohkoissa, niin väittää Hanssen, ovat alussa olleet yhtäsuuret. Ensimmäisen asutuksen tapahtuessa ovat kaikki olleet samanveroisia ja jokaiselle tullut määrättyssä lohkoissa yhtä suuri sarka osaksensa. Se erilaisuus, joka tässä suhteessa oli vallitsemassa myöhempinä aikoina, on alkuisin keskiajalta, kun pelto-omaisuuskin muuttui yksityisomaisuudeksi ja tämän kanssa liikkuvaisemmaksi.

Seutu, jossa Hanssen erityisesti löysi kiitollista alaa kyläjärjestystutkimuksillensa, oli kuten yllä sivumennen mainitsin Trier'in piirikunta. Täällä oli Saar'joen varsilla vielä viime vuosisadan keskivaiheilla olemassa kyläkuntia, jotka aika ajottain jakoivat kyläkunnan peltot uudelleen kylän asukkaiden kesken. Täydellistä agraarikommunismia kuten esim. Venäjällä ei täällä ollut olemassa, sillä uuteen jakoon eivät päässeet osallisiksi kaikki kunnan jäsenet, vaan ne jotka voivat näyttää, että heillä todellakin oli oikeudellinen, peritty tai ostettu osansa kylän pelloista. Jako toimitettiin tavallisesti 9 - 12 vuoden perästä. Pellot olivat siis omistajiinsa nähden muuttuvia ja arvan kautta määrättiin mikä osa tuli kunkin omaksi. Tämä oli tavattoman haitallista maanviljelykselle ja ainoa syy, jonka takia me voimme käsittää periodisen ja'on tapahtuneen näyttää olleen se, ett'eivät yksityisen sarat, kun niitä perheellisten ynnä muitten muutosten takia yhä jaettiin tulisi liian pieniksi ja vaikeiksi viljellä. Näissä Saarjokilaakson oloissa ei Hanssen joka niitä perin pohjin on tutkinut, nähnyt mitään poikkeusta muualla saksalaisissa kylissä kerran vallinneesta kylä- ja peltojärjestyksestä, vaan täällä yksin säilyneen piirteen vanhimmista oloista, jotka kaikkialla Saksassa Hanssen'in mukaan kerran olivat olleet samanlaiset. Hanssen ei suinkaan katsonut ja'on tapahtuvan sen takia, että yksityisten sarka-osat

olivat aikojen kuluessa tulleet liian pieniksi, vaan sen takia, että maa oli yhteistä ja että tuo tapa kuului agraarikommunismiin luonteeseen, jonka Hanssenkin katsoi vanhimmaksi maanomistusmuodoksi, josta siten individualistinen omistus oli kehittynyt.

Vielä on lyhyesti mainittava ala, jota Hanssen erityisesti harrasti agraarihistorian muodollisesta puolesta. Se oli viljelyssystemien tutkiminen. Tässä tutkimuksessa oli jo Wilhelm Roscher tullut tuloksiin, jotka olivat uusia ja yleisestä mielipiteestä poikkeavia, kun hän väitti, ettei kolmijakoinen viljelystapa ollut alkuperäinen, miksi sitä luultiin vaan että n. s. wilde Feldgraswirthschaft (nimitetty myös Schlagwirthschaft tai lohkoviljelys) oli ollut se viljelysmuoto, jota vanhat germaanit olivat käyttäneet. Georg Hanssen toi nyt selvästi esille, kuinka tämmöisestä lohkoviljelyksestä vasta myöhemmin, luultavasti ensi kerran Kaarle Suuren domäneillä toimeenpannun reformin vaikutuksesta kehittyi kolmijakoinen viljelystapa, joka oli voimassa läpi koko keskiajan ja suurimman osan uutta aikaa aina 19 vuosisadalle saakka säilyen tällöinkin vielä Saksan vuoriseuduissa. Alkuperäisessä lohkoviljelyksessä otettiin maakaistale tai lohko (Schlag, Gewanne) toisensa perästä viljelykseen, kun sen kasvuvoima oli tyhjennetty jätettiin se usein vuosikymmeniksi lepäämään ja otettiin uusi kaistale taasen viljelyksen alaiseksi. Yhteyteen kolmijakoisen viljelystavan käytäntöön ottamisen kanssa asettaa Hanssen myös peltojen muuttumisen yksityisomaisuudeksi. Sillä Hanssen on sitä mieltä, että lohkoviljelys voi olla käytännössä vain agraarikommunistisissa maanviljelyskunnissa, niin pian kuin lähteet osoittavat peltojen olevan jo yksityisomaisuutta rajojen y. m. mainitsemisella, täytyy meidän myöskin olettaa lohkoviljelyksen jääneen pois käytännöstä.

Tässä ei ole aika eikä paikka laajemmalta ja tarkemmalta ruveta seuraamaan Hanssenin agraarihistoriallisia mielipiteitä, jotka tosin ovat niin ahtaassa ja supistetussa muodossa esiintuodut hänen kirjallisissa julkaisuissaan, mutta jotka kuitenkin ovat niin aate- ja sisältörikkaita, että niistä kuten Hanssenin ihailija ja seuraaja agraarihistoriallisen tutkimuksen alalla professori Knapp on lausunut, voi opettaja luennoida

kuukausmäärän ja oppilaat seuraavat jännityksellä esitystä sen vaikeimmissakin kohdissa. Hanssen oli laskenut pohjan agraarihistorian muodollisen puolen tutkimukselle ja mitä erittäin kylä- ja peltojärjestykseen tulee, jälkeentulevat eivät pääasiassa paljon voineet muuttaa tutkimuksen tuloksia, ainoastaan tarkemman yksityiskohtaisen tutkimuksen kautta syventää ja tarkistaa niitä. Uudempi agraarihistoriallinen koulu on totta kyllä osoittanut Hanssen'in johtopäätökset agraarihistoriallisesta alkuajasta, joita johtopäätöksiä Hanssen'in esityksessä tapaa melkein joka sivulla, monessa suhteessa epäpäteviksi ja korjausta kaipaaviksi, mutta tästä huolimatta on Hanssen'in työ arvosteltava suurenarvoiseksi ja perustusta laskevaksi työksi agraarihistoriallisen tutkimuksen alalla.

Miehistä, jotka agraarihistoriallisessa katsantokannassaan läheisesti liittyvät Hansseniin on meidän mainittava Hostmann ja Haxthausen, joista edellinen on tunnettu teoksestaan „Altgermanische Landwirtschaft“ v. 1855, jossa hän yhtyy kannattamaan Hanssen'in ja Roscherin mielihpidettä alkuperäisestä maanviljelyssystemistä. Vapaaherra Haxthausen on toiminut aivan itsenäisesti agraarihistoriallisella alalla ilman nähtävää vaikutusta Oluffssen'in puolelta. Ett'ei hän ainakaan Hanssen'ilta saanut vaikutusta osoittaa se seikka, että hänen ensimmäinen teoksensa Paderborn'in ja Corvey'n agraarijärjestyksestä ilmestyi jo v:nä 1829. Jo tässä teoksessaan tuo Haxthausen ilmi lohkojaon ja peltojärjestyksen pääpiirteet semmoisina kuin ne täydellisemmässä muodossa tapasimme ensin Oluffssen'illa ja joku aika myöhemmin Hanssen'illa. Suurempaa huomiota on Haxthausen saavuttanut teoksellaan joka kuvaili Wenäjän agraarijärjestelmää. Haxthausen oli keisari Nikolai I:sen nimenomaisesta pyynnöstä tullut tutkimaan Wenäjän maalaisoloja. Hänen tutkimuksensa, joita varten hän teki matkoja itse paikkakunnalle, kohdistuivat pääasiassa Pohjois-Wenäjään. Matkoilta palattuaan julkaisi hän kolmiosaisen teoksen, joka tutustutti euroopalaisen tiedemaailman venäläisiin maalaisoloihin. Suuremmasta merkityksestä kuin itse Wenäjän agraariolojen tuntemisessa, oli tämä teos saksalaiselle agraarihistorialliselle tutkimukselle siinä lausuttujen mielipiteitten takia Wenäjällä silloin vielä yltä

yleensä tavattavasta agraarikommunismista ja sen ijästä. Piirteet, jotka Haxthausen huomasi venäläisessä mir-laitoksessa, olivat nimittäin monessa suhteessa samanlaiset kuin ne, jotka olivat Trièrin piirikunnan Saarjoki-laakson talonpoikaiskunnille karakteristisia. Ja vahvistusta Hanssen'in lausumalle mielipiteelle tässä suhteessa samoin kuin yleensä alkuperäisestä agraarijärjestelmästä toi Haxthausenin esittämä väite, että mir-laitos lohkojakoineen, arvanvetoineen, jonka kautta kyläkunnan maa periodisesti aina uudelleen jaettiin, oli Wenäjällä ikivanha kansallinen tapa.

Kun kerran olen ylläolevista agraarihistorian tutkijoista johtunut kysymykseen alkuperäisen asutuksen aikuisesta agraarijärjestelmästä ja siinä esittänyt ne miehet, jotka samalla kuin ovat merkkimiehiä itse agraarihistorian muodollisen tutkimuksen alalla edustavat yllämainitussa kysymyksessä kantaa, jonka mukaan alkuperäinen agraarijärjestelmä olisi ollut kommunistinen, en saata olla mainitsematta paria kuuluisaa miestä, jotka eivät ole ansioittuneet niin paljon kysymyksessä olevalla agraarisen tutkimuksen alalla kuin puhtaasti kansantaloudellisessa tutkimuksessa ja jotka yhteyteen edellämainittujen agraarihistorioitsijain kanssa asettaa heidän samanlainen katsantokantansa vanhemmasta agraarijärjestelmästä.

Olen maininnut jo Wilhelm Roscherin, leipzigiläisen professorin puhuessani Hanssenin maanviljelyssysteemejä käsittävästä tutkimuksesta ja lausunut Roscherin erityiseksi ansioksi hänen työskentelynsä myöskin tällä alalla. Niinkuin Roscherin tutkimus maanviljelyssysteemien historian alalla on huomattava, on hänen mielipiteensä agraarijärjestelmästä. Edellä olevaan Hanssenin mielipiteeseen liittyen toi Roscher taitavalla tavalla esimerkkejä Europan eri maista ja Europan ulkopuoleltakin, jotka kaikki vahvistivat tätä mielipidettä. Ja niinpä Roscher asetti agraarikommunismiin väliasteeksi nomaadi-ajan ja vakinaisen asutuksen välillä, jonka asteen kaikki nykyään maanviljelyskannalla olevat kansat ovat läpikäyneet. Toisten elämässä on se nopeasti, melkein jälkeä jättämättä kulkenut ohi toisten taasen hitaammin ja jättäen jälkiä, jotka ovat pysyneet aina nykyaikaan.

Toinen tämän mielipiteen innokas puoltaja on Emile Laveleye,

belgialainen tiedemies. Suurella taidolla ja erittäin sujuvalla kynällä kirjoitetussa pääteoksessaan „De la propriété“ koittaa hän neljästä eri maaosasta tuoduilla esimerkeillä todistaa, että alkuperäinen maanomistus on ollut kommunistinen ja että siitä vasta myöhemmän kehityksen kautta on yksityisomaisuus syntynyt. Ollen kansantaloudelliselta kannaltaan äärimmäisin n. s. katederisosialisti johtuu hän kirjansa lopussa tuloksiin joitten mukaan tämä alkuperäinen kommunistiselle kannalle perustettu agrarijärjestelmä tulisi valtion toimeenpaneman yksityisomaisuuden expropriationin kautta takaisin palauttaa.

Kohta sukelsi agrarihistorian muodollisen puolen alalla esille myöskin toinen tärkeä kysymys, johon aihetta antoi asutusmuodon erilaisuus. Se mies, joka näitä ensimmäisenä perinpohjaisemmin tutki ja lajitteli käsillä olevan kyläkarttamateriaaliin nojautuen oli Victor Jacobi. Tutkimuksessaan „Forschungen über das Agrarwesen des altenburgischen Österlandes“ vuodelta 1845 koitti hän asutuksen muodosta päättää asukkaiden kansallista alkuperää. Kylän talojen erilaisesta asemasta toisiinsa nähden päätti hän asutuksen muodon. Tällä tavoin jaoitteli hän ne asutusmuodot, jotka Saksassa olivat yleiset ja tavallisimmat, slaavilaisiin, saksalaisiin ja kolonisatsioonin kautta syntyneisiin asutusmuotoihin. Tästä kaikesta saamme tarkemmin puhua, kun saavumme siihen agrarihistorioitsijaan, joka tällä alalla puoli vuosisataa myöhemmin on tehnyt tarkkoja tutkimuksia, ja edelleen kehittänyt Jacobin tuomaa mielipidettä niin kauvas, että se uudemmassa agrarihistoriallisessa koulussa on jostattanut vastustavan ajatussuunnan.

Asutusmuodon tutkijoista tahdon vielä mainita Georg Landau'n, joka tutki n. s. „marschdörfer“ s. t. s. kylämuotoja Pohjanmeren rannikolla, joka seutu on vanhoina aikoina saanut asutuksensa viereisestä Hollannista. Täälläkin huomasi Landau erityisen, Saksan muista asutusmuodoista poikkeavan kansallisen asutusmuodon. — Tällä samoin kuin yleensä agrarihistoriallisen tutkimuksen muodollisella alalla on meidän etusijaan ennen näitä viimeksimainittuja asetettava professori August Meitzen, joka jälkeen Georg Hanssen'in lienee merkittävin henkilö Saksan

agraarihistorioitsijain joukossa. Miehet, jotka agraarihistoriallisen tutkimuksen alalla olivat viitanneet niihin tärkeisiin lähteisiin, jotka kyläkartoissa olivat tarjolla, ja osittain niitä käyttäneetkin, olivat etupäässä ennen mainitut Oluffsen, Hanssen ja Jacobi. Mutta vasta Meitzen on niitä täydellisesti ja suurella menestyksellä tieteellisen työnsä tuloksiin nähden osannut käyttää. Jo ollessaan vuodesta 1862 Breslaussa valtion verolaitoksen komissariona harjoitti hän arkistotutkimuksia Schlesian agraarihistoriaa varten. Ja niinpä v:nä 1863 ilmestyiikin hänen „Urkunden schlesischer Dörfer zur Geschichte der ländlichen Verhältnisse und der Flureinteilung insbesondere“. Tässä hän tutkii erittäin Schlesian agraarihistoriaa ja on tätäkin teostaan varten käyttänyt lähteinä kyläkarttoja. Meitzen joutui sitten toimimaan statistiselle alalle, mutta agraarihistorialliset harrastukset silti eivät jääneet syrjään. Tekipä hän tässä tarkoituksessa valtion avustuksella matkoja ei ainoastaan Saksassa, vaan myöskin Itävalta-Unkarissa, Venäjällä, Itämeren maakunnissa ulottaen käyntinsä Suomeenkin, Englannissa, Ranskassa,¹ Sweizissä ja Italiassa. Vanhoilla päivillään, 73 vuotiaana antoi hän sitten tutkimuksensa tulokset ulos laajassa „Siedelung und Agrarwesen“ teoksessaan, joka epäilemättä on merkillisin teos, joka viime aikoina on agraarihistoriallisen kirjallisuuden alalla ilmestynyt.

Olen jo edellä maininnut kuinka agraarihistorioitsijat olivat viitanneet siihen suureen merkitykseen, joka karttamateriaalilla agraarihistorian muodollisen puolen tutkimuksessa on. Jotkut kuten Oluffsen, Hanssen, Jacobi olivat tätä ainehistoa jossain määrin käyttäneetkin hyväkseen, mutta se oli rajoittunut aina vain yksityisiin paikkakuntiin ja yksityisiin karttoihin. Meitzen on mennyt pitemmälle. Hän on kokonaisten maitten kartastoja läpi kulkenut jättämättä lomina ja tutkimattomia välipaikkoja ja täten on hän voinut „Europan kartalle vetää rajalinjoja, joista ei kellään ole vielä ollut aavistusta.“ Ja mitä nuo rajalinjat sitten ovat? Ne ovat erilaisten asutusmuotojen rajalinjoja. Meitzen on tutkimalla kyläkartoja tavannut nykyisen Saksan maantieteellisten rajojen sisäpuolella viisi pääasutusmuotoa. Läntisin osa Saksaa, nykyinen Westfal

käsittää kokonaisuudessaan yksinäistalopiiriin, jossa ei kyliä löydy. Justus Möser, joka aikoinaan oli kuvannut kuten edellä olen maininnut, juuri Westfalin agraarioloja, oli mielestään täällä tavannut yksinäistaloasutuksessa vanhimman germaanilaisen asutusmuodon säilyneenä, sillä olihan Tacitus sanonut, että germaanit „Colunt discreti ac diversi“ —. Siihen ett'ei muualla Saksassa tämä asutusmuoto enää ollut tavattavissa, oli syynä keskiajalla tapahtuneet muutokset, kun hallinnollista tietä ja parempaa oikeudenvilvontaa varten yksinäistaloasutus hävitettiin ja pakotettiin asumaan kyläkunnittain. Tämän Justus Möserin ilman todistavaa perustelua esiintuoman väitöksen kumosi Meitzen asettautuessaan asutuksen tutkimuksessa kansalliselle pohjalle s. t. s. väittäessään, että asutuksen muoto on läheisimmässä yhteydessä ja vuorovaikutuksessa sen kansan luonteen ja sukuperän kanssa, joka asutuksen alkuperäisesti on luonut. Ja samalla kun Meitzen niissä karttamateriaaleissa, joita hänellä oli käytettävänä, pääasiallisesti 18 vuosisadalta, oli tapaavinaan vanhimman, alkuperäisen asutusmuodon, niin hän myös tähän ja niihin tuloksiin, joihin ulkomaalaiset agraarihistorioitsijat olivat joutuneet, nojautuen päätti, että Westfalin asutus ei alkuperäisesti ollutkaan saksalaista, vaan kelttiläistä, jonka kansalliselle asutusmuodolle on luonteenomaista juuri yksinäistaloasutus. Vanhat germaanit olivat täällä lännessä asettuneet entisille kelttiläisille asutuspaikoille muuttamatta niiden muotoa.

Yksinäistaloasutuksesta, jonka läntinen raja kulki suunnilleen Keski-Reiniltä Weserille seuraten sen juoksua Pohjanmereen, erosi Meitzenin tutkimusten mukaan jyrkästi toinen nykyisen Saksan pääasutusmuodoista, jota Meitzen on kutsunut nimellä „das volksmässige germanische Gewanndorf (Kansanomainen germaaninen lohkokylä). Tämä asutusmuoto, jonka päätunnusmerkit olen jo lausunut puhuessani Oluffssenin ja Hanssenin agraarihistoriallisista tutkimuksista, on kyläasutusta ja Meitzenin mukaan kaikilla germaanisilla kansoilla yleisesti tavattavana. Saksassa on se puhtaana säilynyt vain verrattain pienellä alalla Keski-Saksaa, yllä mainitsemastani yksinäistaloasutuksesta länteen päin aina Elbevirralle ja Keski-Saksan vuoriin. Viimemainitusta rajasta itäänpäin oleva seutu,

joka nykyjään kyllä on jo saksalaista asutusseutua, mutta jonka tiedämme aikoinaan olleen slaavilaisten kansain asumaa, on asutus muodoltaan toisellaista. Täällä tapaa Meitzen aivan yleisesti slaavilaisen kylän, joko n. s. Rundlingin s. t. s. kylän jossa talot ovat viuhkan muotoon rakennetut avonaisen paikan ympärille taikka sitten slaavilaisen raittikylän (strassendorf), jossa talot ovat kylätien varrelle rinnatusten rakennetut toinen toisiinsa kiinni. Tässäkin asutusmuodossa, jonka germaanit ovat muuttamatta jättäneet tullessaan Itä-Saksaan, on kylän viljelysmaat germaanilaisen kyläasutuksen mukaisesti lahkoihin ja sarkoihin jaetut joista kullakin kylän asukkaalla on osansa.

Näitten kolmen asutusmuodon rinnalla on vielä mainittava kaksi joista toista tavataan Keski-Saksan vuori- ja metsäseuduissa ja toista yleensä Etelä-Saksassa. Edellinen on n. s. Walddorf, metsäkylä, ulkonaiselta näöltään raittikylän näköinen, mutta peltojärjestyksen puolesta siitä poikkeava, kun kullakin asukkaalla on peltomaansa talonsa takana yhdessä palstassa. Tämän kylämuodon katsoo Meitzen syntyneen siten, että keskiajalla maalliset ja hengelliset ylimykset ovat asuttaneet viljelemättömiä, vielä metsäisiä maitansa ja tällöin käyttäneet tätä säännöllistä ja viljelykselle epäilemättä paljoa mukavampaa asutustapaa kuin vanha germaanilainen oli.

Etelä Saksassa vanhan germaanilaisen kylämuodon rinnalla, sillä täällä vaikka vanhin asutus onkin ollut ei-germaanilaista alkuperää, ei tämänaikuinen asutusmuoto ole ylipäänsä säilynyt, vaan germaanit tuoneet oman kansallisen asutusmuotonsa, tavataan n. s. Weiler-asutus. Weiler on kyläasutusta, mutta poikkeava sekä talojen lukumäärän ja keskinäisen asennon että myöskin peltojärjestyksen suhteen alkuperäisestä germaanilaisesta. Meitzen katsoo Weilerin syntyneen alkuperäisten roomalaisten maatilojen (villa) entiselle viljelysalalle. —

Olen tarkemmin kuin ehkä tarpeellista olisi tässä paikassa ollut, kuvaellut Meitzenin „Siedelung“ teoksessa esittämät Saksan alkuperäiset asutusmuodot. Mutta olen jo kirjoitukseni alussa maininnut, että nykyisen agrarihistoriallisen tutkimuksen muodollisen puolen tärkeimpiä

tehtäviä on asutusmuotojen tutkiminen. Ja tällä alalla on juuri Meitzenin teos laajuuteensa, käytetyn materiaalin paljouteen ja tehtyihin johtopäätöksiin katsoen erittäin merkittävä ja ehkä vuosikymmeniksi agraarihistoriallisen tutkimuksen merkkiteokseksi jääpä huolimatta siitä ei suinkaan aina ja kaikkea siinä esitettyä hyväksyvistä arvostelusta, jonka se on osalleen saanut. Siksi olen myöskin tahtonut tuoda esille ne asutusmuodot, jota siinä teoksessa pidetään pääasutusmuotoina, sillä edemmäksi en voi enää viedä tätä, asutusmuotojen tutkimusta koskevaa historiikiani. Mainitsen vielä, että Meitzen on muihinkin maihin kohdistanut tutkimuksensa. Niinpä Itävalta-Unkariin, jossa hän esim. Böhmissä tapaa samanlaisen kansallisen rajan slaavilaisen ja saksalaisen asutuksen välillä kuin Saksassa.

Suomalaista lukijaa huvittanee tieto, mitenkä Meitzen on teoksessaan kuvannut maamme asutuksen. Meitzenin mukaan on alkuperäinen suomalainen asutus ollut järjestymätöntä, mitään erityistä tyyppiä osoittamatonta yksinäisasutusta. Vasta vieraan kulttuurin vaikutus, ruotsalaisen ja slaavilaisen, on vaikuttanut tyyppiä luovana. Näihin tuloksiin on Meitzen tullut tarkastamalla kolmea eri kyläkarttaa Suomesta ja muutamia karttoja suomalaiselta asutusalueelta Venäjällä. Ettei hän tässä liene suinkaan lausunut lopullista sanaa, käy selville jo materiaalin vähydestä, jota hän on käyttänyt.

Eikä ainoastaan asutusta vaan sen yhteydessä peltojärjestystä ja viljelystapoja on Meitzen laajassa teoksessaan tutkinut. Etenkin on hän germanilaiselle lohkokylälle omituista peltoyhteyttä (gemengelage der äcker) tarkastanut. Kun hän tässä kumminkaan ei ole poikennut edeltäjästään Hanssenista, ei itse asian kuvaamisessa eikä myöskään alkuperäisen asutuksen aikuisen peltojärjestykseen nähden mitään uutta tuonut esille, ei ole syytä lähemmin tässä suhteessa mennä tarkastamaan hänen esitystään.

Esitettyäni täten muutamia piirteitä laajasta agraarihistoriallisesta asutus- ja viljelystutkimuksesta Saksassa, on syytä vielä lopuksi ottaa puheeksi nuorempi saksalainen agraarihistoriallinen koulu, joka etupäässä

on työskennellyt agraarihistorian sosiaalisen puolen tutkimisessa ja tässä todellakin saavuttanut kauniita tuloksia, mutta joka samalla ei ole voinut eikä saattanut olla koskettelematta myöskään tätä kysymyksessä olevaa puolta agraarihistoriallisesta tutkimuksesta. Vaikkakin tämä koulu lienee saanut vaikutusta ulkomaisten agraarihistorioitsijain teoksista semmoisten kuin Fustel de Coulanges, Frédéric Seebohm, Denman Ross y. m. ei se suinkaan ole näitten kanssa kaikissa kysymyksissä samalla kannalla. Tämän nuoren saksalaisen agraarihistoriallisen koulun luoja on nykyjäänkin elävä ja opetustointa harjoittava valtiotieteitten professori Strassburgin yliopistossa Georg Friedrich Knapp. Knapp oli aikoinaan Hanssenin oppilas ja näyttää tältä saaneen mieltymyksensä agraarihistoriallisiin tutkimuksiin, vaikkakin hänen ensimmäiset tieteelliset työnsä kohdistuvat statistisiin tutkimuksiin. Vasta päästyänsä vuonna 1874 professoriksi joku vuosi aikaisemmin kuntoon pantuun Strassburgin yliopistoon, tulee Knapp'ista agraarihistorioitsija. Knappin oppisän Hanssenin työ oli puhtaasti agraarihistorian muodollista tutkimista, jollemme ota lukuun teosta Schleswigin maaorjuudesta joka kosketteli sosiaalista puolta agraarihistoriallisesta tutkimuksesta, mutta kumminkin ilman kaikkea sitä sosiaalipoliittista väritystä, jonka agraarihistoriallinen tutkimus Knappin koulun vaikutuksesta on saanut. Sillä Knapp'ia voi syyllä kutsua sosiaalipoliitikeriksi agraarihistorian alalla. Kun luemme hänen pääteoksiansa „Preussilaisten talonpoikien vapautus“ ja „Maatyöntekijät orjuudessa ja vapaudessa“, näemme nykyisen kapitalistisen suurviljelyksen valossa esitettyä vanhoja agraarihistoriallisia aikoja. Hänen teoksensa ovat oikeastaan kertomuksia maata viljelevän työmiehen taistelusta maata omistavaa isäntää vastaan milloin minkin työjärjestyksen vallitessa, milloin vapautta vailla olevana, milloin vapaana palkattuna työmiehenä. Aina niistä huokuu harras osanotto tämän väestön vaiheisiin ja sen olojen parantamiseen. Sama henki kuin hänen teoksissaan ilmenee myöskin hänen luennoissaan. Tämä on vaikuttanut, että hän on saanut kiitollisia kuulijoita ja kiitollisia oppilaita kaikkialta. Hanssen ei koskaan kyennyt luomaan mitään koulua tai isompaa oppilas-

joukkoa ympärilleen; hänen luentotapansa oli kuiva ja ikävä ja hänen kirjallinen esitystyylinsä kankea, mahdollisimman paljon yhteen koottua tietoa ilman mitään välihöysteitä. Knapp sitä vastoin esiintyy luennoissaan elävänä, väliin kompia laskettelevana, seurustelussaan osaaottavana, vilkkaana, toverillisena. Ja se oppilasjoukko, jonka Knapp täten on kerännyt ympärilleen ja saanut innostumaan verrattain vaikeasti käsitettävään ja siksi useasta niin kuivaan aineeseen kuin agrariihistoria on, on suuri. Useimmat näistä ovat pitkittäneet sosiaalipoliittista agrariihistorian tutkimista ja antaneet ulos huomattavia teoksia, kuten professorit Grünberg, Brentano, Fuchs, Vittich y. m.

Pääasiassa kahdessa kysymyksessä hyökkäsi nuoren koulun kritiikki vanhemman muodollisen agrariihistoriallisen tutkimuksen kimppuun. Ne kaksi kysymystä olivat kuten yllä olen maininnut alkuperäisen asumuksen aikuinen peltojärjestys ja asutusmuotojen kansanomaisuus. Nuoren koulun miehiä, jotka etupäässä ovat työskennelleet agrariihistorian sosiaalisella alalla, lienee saattanut arvostelemaan vanhemman koulun kantaa myöskin muodollisen agrariihistorian alalla se seikka että he mitä asutuksen aikuisiin sosiaalisiin oloihin tulee, ovat eri kannalla kuin vanhemman koulun miehet. Siksi ovat he myös kritiseeranneet tämän koulun asutusmuoto- ja peltotyöjärjestyskantaa, joka käy käsi kädessä saman koulun sosiaalisen katsantokannan kanssa.

Virhe, josta Knapp ja hänen kanssaan nuoren koulun miehet syyttävät edellisessä kysymyksessä vanhempaa koulua oli se, että he eivät kylliksi historiallisella kylliksi psykologisella silmällä katselleet vanhempia aikoja, kun he väittivät, että jo ensimmäiset asuttajat luodessaan, sanotaan esimerkiksi jonkun vanhan germaanilaisen lohkokylän, jossa peltoyhteys on vallitsevana piirteenä peltojärjestyksessä, olivat menettelleet kuten saksalaiset talonpojat vielä 19-vuosisadan keskivaiheilla menettelivät Saar-joen laaksossa viljellessään maitaan. Toisin sanoin sanotuna, että peltojärjestyksen, semmoisena kuin sen Hanssen ja Meitzen löysivät 18-vuosisadan lähdekokoelmissa, asettaminen jo asutuksen aikuiseksi järjestykseksi ja menetystavaksi ensimmäistä asutusta toimeenpannessa, oli

epähistoriallista ja epätotta. Samaa oli myöskin se vanhemman koulun väite, että kaikki ensimmäisen asutuksen toimeenpanijat olisivat keskenään olleet tasa-arvoisia viljelijöitä ja että tämän tasa-arvoisuuden perustalla jokaiset pelto-osat alussa olisivat olleet yhtä suuret. (vrtaa edellä: Hanssen Die Flur der Äcker). Nuorempi koulu selittäessään ensimmäistä alkuperäistä peltojärjestystä lähtee ensimmäisen viljelystavan selittämisestä. Olen maininnut kuinka Roscher jo aikoinaan selitti alkuperäisimmän viljelystavan olleen lohkoviljelystä (schlagwirtschaft). Maata viljelevässä yhdyskunnassa erotettiin aina kerrassaan viljelysmaan piiristä pienempi lohko ja tätä viljeltiin niin kauvan kuin siitä voitiin satoa saada ja tämän jälkeen siirryttiin toiseen lohkoon. Jokainen perhe saa tilaisuuden viljellä osansa tuommoisesta lohkosta (schlag). Nähtävästi siis lohkot jo tällöin tämän alkuperäisen viljelystavan vallalla ollessa tulivat jaetuiksi pienempiin osiin. Asutuksen levitessä ja väkiluvun kasvaessa täytyi luopua tästä viljelystavasta, kun maata ei enää riittänyt tällaiseen viljelykseen. Kolmijakoinen viljelystapa otettiin käytäntöön. Silloin oli asuttajilla jo vanhastaan lohkot ja sarat valmiina. Viljelysmaata ei siis minkään ratsionalisen yhteisen päätöksen mukaan määrättyä aikana jaettu osiin ja täten muodostettu peltojärjestystä tunnettu nimellä „gemeingelage der aecker“ (peltojen yhteisasema). Tämä peltojärjestys on ollut satoja vuosia kestäneen viljelyksen tuote ja vähitellen vasta muodostunut. Näin nuorempi koulu vanhemmasta peltojärjestyksestä.

Vanhempi koulu etupäässä Meitzen oli kehittänyt opin asutuksen kansallisista piirteistä asutusmuotojen tutkimuksen perustalla. Väitöstä, että esim. yksinäisasutus olisi luonteenomaista kelttiläiselle ja kyläasutus germaaniselle kansallisuudelle vastustaa nuorempi koulu. Knapp huomauttaa arvostellessaan Meitzenin teosta kuinka juuri tämä Meitzenin teoria on heikko. Kuinka keskellä yksinäistaloasutusta voidaan tavata kyliä esim. Westfalini Hellweg paikkakunnalla ja kuinka toiselta puolen kokonaisissa alkuperäisesti germaanisesta kansallisuuden asuttamisissa kuten esim. Norjassa löytyy vain yksinäistaloja. Ja tahtoo Knapp asettaa useihin tällaisiin seikkoihin nojautuen asutusteorian, joka asu-

tuksen ulkonaisen muodon tekee riippuvaiseksi ei niin paljon asuttajien kansallisuudesta kuin ympäröivästä luonnosta ja sen vaatimuksista. Toiset taas kuten esim. Wittich, Knappin oppilas, katsovat yksinäistaloasutuksen vanhimmaksi kaikkialla ensin vallinneeksi muodoksi lähestyen siis tässä mielipiteessään vanhaa Justus Moeserin kantaa. Tästä sitten vasta aikojen kuluessa historiallisten olojen pakosta olisi muodostunut kylä-asutus.

Olen täten yllä olevasta tehnyt selkoa agraarihistorian muodollisesta puolesta, niin hyvin mainittavimmista miehistä tällä alalla kuin myöskin muutamilla sanoin selittänyt niitä periaatteellisia, jotka muodollisen agraarihistorian alalla ovat riidanalaisia. Koskettamatta on vielä agraarihistorian laaja sosiaalinen puoli. Kuten mainitsin ovat useat edellisistä agraarihistorioitsijoista liikkuneet myöskin tällä alalla. Saanen vastaisuudessa tilaisuuden luoda lyhyen silmäyksen tähänkin puoleen agraarihistoriallista tutkimusta.